

Мальцева Матрена Андреевна –
Бүлүү улуунун Н.И. Афанасьев аатынан
Борофон орто оскулатын учуутала
«Ситиһии төрдө – үлэнэн оҕону иитии»

Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр, ону тэнэ Саха сириҥ таһыгар ытыктанар, биллэр кырдыаҥас көлүөнэ учууталлартан биридэстэрэ, ис хааныттан талааннаах педагог, салайааччы, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуодунай учуутала, РСФСР уонна Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала, ССРС үөрэҕириитин туйгуна, РФ үтүөлээх педагога, ССРС геологиятын уонна сир баайын харыстыыр Министерство социалистической күрэхтэһиитин туйгуна, кыраайы үөрэтээччи, Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии кыттыылааҕа, «Аҕа дойду сэриитэ» орден II степеннээх, элбэх мэтээллэр кавалердара, Борофон агрооскулатын төрүттээбит Николай Иванович Афанасьев олорбут улахан олоҕун, айымньылаах үлэтин учууталбыт, салайааччыбыт быһыытынан ахтан ааһар, ону ааһан кэлэр кэнэҕэски көлүөнэҕэ тиэрдэр ытык иэстээхпит. Кини билигин Бүлүү куоратыгар олорор, быйыл 2025 сыл ахсынньы 14 күнүгэр 100 сааһын туолар.

Н.И.Афанасьев олоҕун кэрчиктэрэ

Николай Иванович 1925 сыллаахха ахсынньы 14 күнүгэр Бүлүү оройуонун Балаҕаччы нэһилиэгэр күн сириҥ көрбүтэ. Аҕата, Кыргыдайдан төрүттээх Оппуонка диэн оһохчут оҕото, Иван Афанасьевич, кыра үөрэхтээх суруксут атыыһыт эбитэ үһү. Кэлин үп салаатыгар бухгалтерынан үлэлээбит, элбэхтик нэһиликтэри кэрийэн командировкаларга сылдьара. Эдэр сааһыгар 1939 с. өлбүт. Ийэтэ Акулина Прокопьевна Халбаакы Маахардарыттан төрүттээх, 1978 с. сааһыран баран өлбүт.

Николай Иванович учуутал мындыр, уустук идэтин баһылыгыгар манньк үөрэх кыһаларыгар үөрэммитэ:

- 1943 с. Бүлүүтээҕи педучилищени бүтэрэн начальнай оскуола учууталын идэтин ылбыта;
- 1949 с. Дьокуускайдааҕы учуутал институтун нуучча тылын уонна литературатын учууталын идэтин кэтэхтэн бүтэрбитэ;
- 1973 с. А.И.Герцен аатынан Ленинград пединститутугар нуучча тылын уонна литературатын учууталыгар кэтэхтэн үөрэнэн бүтэрбитэ.

1943 сыл бэс ыйын 12 күнүгэр Советскай Армия кэккэтигэр ынырыллыбыта. Ол сағана армияҕа барыы – сэриигэ барыы диэн өйдөнөрө. Эдэркээн, уон абыстарын сана туолбут уолаттар субуруһан «Красноярск» теплоходка киирбиттэрэ. Бастаан утаа Монголия народнай республикатыгар сулууспалаабыт. Онтон пехотнай училищеҕа уонна илинни тыллар байыаннай переводчиктарын оскуолатыгар үөрэммит. Разведчик мындыр ньымаларын үөрөппит, дьоппуоннуу, английскайды кэпсэтэр буолбут. 1947 сыллаахха этэннэ эргиллэн кэлбит.

Сэрии кэмигэр сулууспатын иһин 1985 сыл кулун тутар 11 күнүнээҕи ССРС Верховнай Советын Президиумун ыйаагынан «Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии кыттыылааҕа» аат инэриллибитэ.

Армияттан кэлээт 1947-1948 үөрэх дьылыгар Бүлүү улуунун Бөкчөнөө сэттэ кылаастаах оскуолатыгар нуучча тылын уонна физкультура уруогун учууталынан аһаммыта. Үлэҕэ, үөрэххэ дьулуурдаах эдэр үлэһит 1948-1949 үөрэх дьылыгар Дьокуускай куоракка учууталлар идэлэрин таһымын үрдэтэр республикатааҕы институтка нуучча тылын учууталларын үөрэтэр курска үөрэммитэ.

1949-1950 үө.дь. Николай Иванович Дьокуускайдааҕы учуутал институтун нуучча салаатын бүтэрэн Бүлүү оройуонун II Күүлэт оскуолатыгар нуучча тылын учууталынан аһанан барбыта.

Николай Иванович дьиз кэргэнин балаһыанньатынан Бүлүү куоратыгар орто оскуолаҕа нуучча тылын учууталынан, онтон 1951-1952 үө.дь. эдэр ыччат кизэһэнни оскуолатын завучунан, нуучча тылын учууталынан үлэлии сылдыбыта. 1952-1953 үө.дь. Бүлүү оройуонун Бороҕон оскуолатыгар анаммыта.

Николай Иванович Бороҕон оскуолатыгар үлэтэ – хамнаһа

Афанасьев Н.И. 1952-1953 үө.дь. Бүлүү оройуонун Бороҕон оскуолатыгар 26 саастааҕар директорынан ананан кэлбитэ уонна 46 сыл тохтоло суох айымньылаахтык үлэлээбитэ. Оскуолатын санаттан - сана таһымна, үрдүктэн - үрдүк үктэлгэ тириэрдэр гына мэлдьи ситиһиилээхтик үлэлээбитэ. Ситиһии төрдүнэн Николай Иванович дэгиттэр дьобурдааҕа, үлэһитэ, киэн билиилээбэ буолбута саарбахтаммат суол. Бу барыта норуот үөрэҕинэн – үлэнэн, оҕо иитиитэ үрдүк таһымна тахсыбыта саарбаҕа суох.

Өр кэмнээх айымньылаах үлэ мэлдьи өрө тахсыылаах буолбута:

1953 с. – пришкольной участок тэриллибитэ;

1954 с. – тыыннаах муннукка кыыллары, көтөрдөрү көрүү саҕаламмыта;

1955 с. – кыраайы үөрэтэр музей үлэбэ киирбитэ;

1956 с. – уһун, кылгас күннээх туристическай походтар тэриллибиттэрэ;

1957 с. – Москваҕа ВДНХ кытты;

1960 с. - «Бэлэм Буол» хаһыат бириһиһигэр хайыһарынан кэтэхтэн күрэхтэһиигэ республикаҕа III миэстэ;

1961 с. – икки этээстээх оскуола тутуута саҕаламмыта. Якутскайга туристар үлэлэрин быыстапкаларыгар ситиһиилээхтик кыттан II бириистээх миэстэни ылан, Приморьеҕа 10 турист оҕо путевканын наҕараадаланан бара сылдыбыттара;

1962 с. – оскуола 8 кылаасанар;

1962 с. - Д.А. Гуляев аатынан Бороҕон пионерскай дружината Бүлүү оройуонугар I миэстэни ылбыта. Онон Саха АССР комсомолун Обкомун Бочуотунай кинигэтигэр киирэр чиескэ тиксигитэ уонна Бочуотунай Грамотанан наҕараадаламмыта.

1963 с. - сана оскуола бастакы этээһин тутан бүтэрбиттэр, тутууга учаастак аайыттан кэлэн үлэлээбиттэр.

1965 с. - сайын экспедиционнай этэрээт Лаптевтар муораларыгар Тиксиигэ тийэ сылдьар. «Тыыннаах муннукка» кыыл уонна көтөр уопсай ахсаана 70 тийэр;

1965 с. - «Бэлэм буол» хаһыат бириһиһин иһин кэтэхтэн куоталаһыыга республикаҕа II миэстэни ылан вымпелынан уонна сыаналаах бэлэҕинэн бэлиэтэнэллэр;

1967 с. – икки этээстээх оскуола үлэбэ киирэр. Оройуон олимпиадатыгар математикаҕа I миэстэ;

1968 с. - оройуонна физикаҕа, химияҕа, математикаҕа I миэстэ;

1969 с. - оскуола краеведческой уонна юннатскай үлэлэргэ үчүгэй көрдөрүүлэрин иһин ЫБСЛКС Киин Комитетын Бочуотунай грамотатынан наҕараадаланар;

1970 с. - математика олимпиадатыгар II миэстэ;

1971 с. - оформление I миэстэни, творчествоҕа III миэстэни ылан, оройуонна ытыллыбыт физика, химия, математика олимпиадаларыгар бастаан көһө сылдьар кубогы ылбыттар. Юннатскай үлэбэ ситиһиилэрин иһин республикатааҕы юннатскай станция Бочуотунай грамотатынан наҕараадаланар;

1973 с. – 75 миэстэлээх интернат дьизтэ тутуллан үлэбэ киирэр.

1974 с. - оскуола үрдүнэн 12 туйгун, 38 үчүгэй үөрэнээччи баар. Обуруотчуттар үлэ-сынньалан лаабырдара тэриллэр;

1975 с. - «Орто Бүлүү» совхоз үбүлээһининэн Танара үрэххэ 50 миэстэлээх пионерскай лаабыр тэриллэр. Лабыктаһыттар үлэ-сынньалан лаабырдара эмиэ бу сыл үлэтин саҕалыыр. «Үүнүү» бырааһынньыга бэлиэтэнэр буолбута;

1977 с. - Дэлгэргэ оскуола турбазата тэриллэр;

1978 с. - орто оскуола аатын ылар;

1979 с. - отчуттар үлэ - сынньалан лаабырдара тэриллэр;

1980 с. - орто оскуола бастакы выпускниктара бүтэрэллэр. Афанасьева Яна оскуоланы Хайбал грамоталаах түмүктүүр. Ойуун Күөлүгэр (Хоту Күөлгэ) отчуттар базалара тэриллэр;

1981 с. - үлэбэ үрдүк көрдөрүүлэрин иһин үөрэнээччилэр бөлөхтөрө Мирнэй – Чернышевской маршрутуна экскурсияга сылдыбаллар. Маны таһынан 30 үөрэнээчи Москва – Волгоград – Ульяновской - Ленинград куораттарынан күүлэйдир путевканан наһараадаламмыта. Бу сыл 10 кылаас үөрэнээччитэ Иванов Андрей нуучча дуобатыгар Россияга I миэстэни ылбыта. Эмиэ бу кылаас үөрэнээччитэ Михайлов Аким Республикага химия олимпиадатыгар I миэстэлэнэр. Волейболга уолаттар хамаандалара оройуонна II миэстэни ылар. 3 секциялаах гараж үлэбэ киирэр, улахан теплица тутулар.

1983 с. - «Бэлэм Буол» хаһыат тэрийбит «Эр санааланы трассата» кэтэхтэн экспедицияга кыттан оскуола хаһыат Бочуотунай грамотатыттан наһараадаланар. Оскуола оройуоннаагы спартакиадага II миэстэни, спорт национальнай көрүннэригэр I миэстэни ылар;

1984 с. - үлэбэ үрдүк көрдөрүүлэрин иһин оскуола Саха АССР министрдерин Советын уонна партия обкомун Бочуотунай грамоталарынан наһараадаланар. Овощехранилище тутулар;

1985 с. - оскуола саамай үрдүк үүнүүнү ылар: хортуоппуй – 4,2 т, огурсу – 503 кг, моркуоп – 316 кг, луук – 151 кг. Көнгүл тустууга оройуонна II миэстэ. Оскуолага пилорама үлэлиир;

1986 с. - информатика кылааһа тэриллэр;

1988 с. - оройуонна баскетболга кыргыттар хамаандалара I м. ылар;

1989 с. - үөрэх дьылын түмүктүүр бастакы ыһыах тэриллэр;

1990 с. - баскетболга оройуонна III миэстэ;

1991 с. - фольклорга зонатаагы көрүүгэ II миэстэ. Эйиэнчиккэ ҮСЛ базата тутулубута;

1992 с. - «Эйиэнчик» УПХ тэриллэр. Начальнай кылаастары предметинэн үөрэтии саҕаланар. Сылын аайы ыытылар «Өбүгэлэр оонньуулары», «Кэрэчээнэлэр кэрэ кизһэлэр» конкурстар тэриллбиттэрэ. Баскетболга Э.Тобохова бириһигэр кыргыттар хамаандалара I миэстэни ылар;

1993 с. - оскуола үөрэнээччилэр кыраайы үөрэтэр I конференцияларыгар кыттыны ылбыта. Республикага үчүгэй үлэтин иһин Үөрэх министрствотын уонна Тыа хаһаайыстыбатын Бочуотунай грамоталарынан наһараадаламмыта;

1995 с. - төрүт культура кабинета тэриллэр. Тыа оскуолаларын директордарын семинара ыытыллыбыта. II кыраайы үөрэтээччилэр конференцияларыгар кытты. Саввинова Ньургуйа Францияга барар путевканан наһараадаламмыта;

1996 с. - ҮСЛ тэрийиигэ «Эрчим» программанан республикага II миэстэ (30 мөл. солк). «Бэлэм Буол» хаһыат 60 сааһыгар хаһыат таһаарытыгар кыттан путевканан бэлиэтэммитэ. Ол путевканан Кондратьева Сардана Өлүөнэ Остуолбаларынан айанныр чиескэ тиксбитэ. Оскуола 5 үөрэнээччитэ «Туймаада» лаабырга сынньаммыта, «Дети Азии» оонньуулары ыытыга кыттыны ылбыттара;

1997 с. - оскуола агротехнической орто оскуола статусун ылыммыта;

1997-1998 үө.дь. - ҮСЛ тэрийиигэ «Эрчим» программанан республика II степеннээх Гранынан наһараадаламмыта. «Юный программист» улуустаагы информатика сайынны лаабыра тэриллбитэ;

1998-1999 үө.дь. - ҮСЛ тэрийиигэ республикага бастаан оскуола МТЗ тракторынан наһараадаламмыта.

Маны таһынан Бороҕон агротехнической оскуолата Бүтүн Россиятаагы конкурс 3 төгүллээх лауреата буолбута:

«Школа года – 1996»,

«Школа года – 1997»,

«Школа года – 1998».

Ситийн төрдө – үлэнэн оёну иити

50-с сыллар ортолоругар оччолорго сэрий кэнниттэн олох санга чөлүгэр түһэн эрэр кэмэ буолан, ыарахаттар элбэхтэрэ. Оскуола, дьизэтэ суох буолан, колхоз кэнсэлээрийэтин дьизэтин өрөмүөннээн, онно үлэтин саҕалаабыта. Оттук маһы булуу, кыстыкка бэлэм үлэтэ оскуола оҕото суох сатаммата. Дьон барыта үлэ үөһүгэр сылдыарын көрөн оёолор араас үлэттэн туора турбаттара.

1952 сыл ахсынньыттан Николай Иванович бу оскуолаҕа үлэлээбит бастакы ыйдарыттан, кини быһаччы дьаһалынан, агротехнической куруһуок тэриллэн үлэтин саҕалаабыта биллэр.

Эдэр оскуола оройуонга биир бастакынан оскуола опытной учаастагын, кыраайы үөрэтэр музейы, «Тыыннаах мунугу» тэрийбитэ. Төрөөбүт дойду устун оёолор походтара, экспедициялар саҕаламмыттара. Санга музей дьизэтэ, теплицалар, парниктар, овощехранилищелар, тир, гараж уо.д.а. тутуллубуттара. Нэһилиэк, колхоз-совхоз үлэтигэр көмөлөһөр аналлаах араас субботниктар буолаллара.

Николай Иванович сөптөөх суолу тутуһан: оёо туһалаах үлэнэн дьарыктанан бириэмэни сөпкө аттарарын, үлэтин былаанныырын, түмүгүн ситиһэ үөрэнэрин ирдээн – оскуола үрдүк чыпчааллары дабайбыта.

«Өскөтүн үөрэнээччилэр оскуолаҕа сылдьан үлэбэ аахыйымтыата суохтук сыһыаннаспыт буоллахтарына, оскуола кэнниттэн эмиэ итинник дьон буола улаатыахтара» - диэн этэрэ опыттаах директор.

«Биһиги сайынны кэмнэ оёолор үлэлэрин интэриһинэйдик тэрийиэх тустаахпыт. Кинилэр бэйэлэрин саастыылаахтарын кытта – коллективка үлэли үөрэнниннэр. Кинилэр үлэ учаастактарыгар, аҕыйах кэмнэ да буоллар, бэйэлэрэ сылдьан, үлэ үөрүүтүн, хомолтотун биллиннэр – көрдүннэр, ыарахаттары туоруурга бэйэлэрин эрчийдиннэр» - диэн оройуон хаһыатыгар 1988 с. «Үлэбэ диригинник үөрэтии: бастакы хардыылар» ыстатыйатыгар суруйар («Октябрь суола», 1988 сыл, ахсынньы 4 күнэ).

90-с сыллар үүммүттэрэ. Туоһу докумуона, бигэргэтэр уурааҕа суох үлэ-хамнас көнүллэммэт, үп-харчы быһаарыллыбат буолбута. Сөптөөх иитэр-үөрэтэр үлэни тэрийи хааччаҕа суох буолууну ситиһэргэ күһэйбитэ. Ол манньктарынан ситиһиллибитэ:

- «Эйиэнчиккэ» үлэлиир үлэ-сынньалан лаабыра (ЛТО) үөрэнээччилэр онорон таһаарар хаһаайыстыбаларыгар (УПХ) кубулутуллубута.

- Агрооскуола буоларга Министерство аатыгар сайаапка түһэриллэн элбэх докумуон онгоһуллубута.

- Оччотооҕу Сокуон быһыытынан оскуола таһыма улуус дьаһалтатынан «улуустаабы агрооскуола» буолара быһаарыллыбыта.

- Россия оскуолаларын кэтэхтэн күрөбэр кыттан «Школа года – 1996» ааты ылбыта.

- Салгыы агротехнической оскуолаҕа кубулутуллан уһун болдьохтоох иитэр-үөрэтэр көңүл (лицензия) ылары биир бастакынан ситиспитэ.

Түмүк

Билигин үлэбэ үөрэтиини тэрийиигэ биллэн турар, үгүс ыарахаттар, кыайан өйдөмөт, быһаарыллыбат боппуруостар бааллар. Ол да буоллар Николай Иванович саҕалаабыт дьыалатын салгыыр, дөкүмөнүнэн толору хааччылыбыт «Чайна» диэн ааттаах оёо сайынны сынньаланын лаабыра (ЛОУ) сылын аайы пришкольной оскуола базатыгар тэриллэн үлэлиир. Ону таһынан отчуттар, экологтар лаабырдара сөргүтүллэн элбэх хабааннаах оёо сынньаланын туһалаахтык атаарар.

Үс үтүө күүһү түмэн – төрөшпүт, учуутал, оёо бэйэтэ - сыалбыт-сорукпут: норуот үөрэбин – үлэни өрө тутан хас биирдии үөрэнээччини олох көнө суолун аартыгар тириэрдии, инники олоххо бэлэмнээх ыччаты таһаары.